

Olli Savela

Hyvinvointia ei voi mitata yhdellä luvulla

Hyvinvoinnilla voi katsoa olevan monia eri ulottuvuuksia. Taloudellinen hyvinvointi on varmasti niistä yksi, mutta ihmisten hyvinvointiin vaikuttavat monet muutkin tekijät: terveydentila, koulutus ja kulttuuri, luonto, turvallisuus, kansalaisoikeudet ja mahdollisuus vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Lueteloa voisi varmasti jatkaa.

Kansantalouden tilinpito ja sen keskeisin tunnusluku – bruttokansantuote – pyrkivät mittaamaan ensisijaisesti talouden suorituskykyä ja resursseja, mutta täydellisesti ne eivät sitä tee. Bruttokansantuotetta voi pitää myös taloudellisen hyvinvoinnin mittarina, mutta tilinpidon tunnusluvuista se ei tässä suhteessa ole paras. Selvää sen sijaan on, etteivät tilinpidon tunnusluvut pysty kuvaamaan kansakuntien tai ihmisten hyvinvointia sanan laajassa merkityksessä – eikä niitä ole siihen tarkoitukseen luotu –, vaikka hämmästyttävän usein niitä sillä tavalla edelleen tulkitaan.

Siten ei olekaan ihme, että erityisesti viimeisen 20 vuoden aikana on eri tahoilla kehitetty useita mittareita, joilla pyritään mittaamaan kansakuntien ”todellista” hyvinvointia.

Esimerkkejä tällaisista mittareista ovat yhdysvaltalaislähtöiset ISEW (index of sustainable economic welfare, kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksi) ja sen jatkokehittäminen GPI (genuine progress indicator, aidon edistyksen indikaattori) sekä **Jukka Hoffrenin** kehittämä SBM (sustainable net benefit measure of production, kestävän tuotannon nettohyötymittari).

Kaikkien näiden mittareiden teoreettiset perusteet ovat epäselvät. Näyttää siltä, että ne pyrkivät mittaamaan ensisijaisesti taloudellista hyvinvointia, mutta siitä huolimatta niihin sisältyy myös elementtejä, jotka eivät juurikaan liity taloudelliseen hyvinvointiin vaan pikemminkin hyvinvointiin sanan laajemmassa merkityksessä.

Tulot tai kulutus lähtökohtana

Kaikki nämä mittarit ottavat lähtökohdakseen jonkin kansantalouden tilinpidon tunnusluvun. Lähtökohtana on kansantulo (SBM) tai kulutus (ISEW, GPI). Tällä valinnalla ei sinänsä ole kovin suurta merkitystä, koska näiden käsitteiden ero kuvaa kansantalouden sääntämistä, mikä ei ole yleensä kovin suuri verrattuna tuloihin tai kulutukseen. Joka tapauksessa kulutus on hyvin lähellä tuloja, koska kulutus perustuu tuloihin. Tulonäkökulma kuvaa ehkä paremmin kulutusmahdollisuuksia, menonäkökulma taas toteutunutta kulutusta.

Vaihtoehtoindikaattoreissa lähtölukuihin lisätään eriä, joiden myös katsotaan kuuluvan hyvinvointiin, mutta jotka eivät sisälly lähtölukuihin. Tällaisia eriä ovat esimerkiksi palkaton kotityö sekä osa julkisista palveluista. Toisaalta lähtöluvuista vähennetään eriä, joiden tutkijat katsovat heikentävän hyvinvointia. Niitä ovat esimerkiksi luonnonvarojen kulutus ja saastumisen sekä kasvihuonepäästöjen aiheuttamat tappiot (katso Tieto&trendit, marraskuu 2008).

Lopputuloksena saadaan indeksi tai indikaattori, jonka väitetään kuvaavan ”kestävän” tai ”aidon” hyvinvoinnin kehitystä. Todellisuudessa on hyvin vaikea sanoa, mitä tulos oikeasti kuvaa. Laskelmien tarkempi tarkastelu paljastaa, että tulos ei loppujen lopuksi kuvaa oikein mitään.

Kotityö ja julkiset palvelut lisäävät taloudellista hyvinvointia

Vaihtoehtolaskelmissa kansantuloon tai kulutukseen lisättäviin eriin minulla ei ole kovin paljon huomauttamista. Esimerkiksi palkaton kotityö varmasti lisää taloudellista hyvinvointia ja se on luontevaa lukea mukaan. Ongelmana on mittaaminen. EU:n piirissä on jo sovittu kotityön arvottamisesta, mutta käytökelppoisia tietoja on valitettavasti vielä aivan liian vähän olemassa, jotta kansainvälinen vertai-

Juhani Korpi

Olli Savela työskentelee yliaktuaarina kansantalouden tilinpidossa Tilastokeskuksessa.

Jukka Hoffrenin ja Hanna Rätön Genuine Progress Indicator (GPI) -laskentametodologiaa ja Suomen GPI:n laskentaa esittelevä artikkeli ilmestyy Tieto&trendit lehden seuraavassa numerossa.

lu olisi mahdollinen. Suomen aikasarja on tekeillä Kuluttajatutkimuskeskuksessa.

Julkiset palvelut sisältyvät jo nykyään kansantalouden tilinpidon keskeisiin tunnuslukuihin. Kotitalouksien oikaistu käytettävissä oleva tulo sisältää perinteisen nettotulon lisäksi myös kotitalouksien tuloksi katsottavan osan julkisista palveluista, niin sanottu yksilölliset palvelut. Vastaavasti kotitalouksien niin sanottu todellinen kulutus sisältää perinteisen yksityisen kulutuksen lisäksi näiden julkisten, yksilöllisten palveluiden arvon. Niihin luetaan perinteiset hyvinvointipalvelut (terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelut) sekä virkistys-, kulttuuri- ja urheilupalvelut ja sosiaalivakuutuspalvelut.

On luontevaa lukea nämä erät taloudelliseen hyvinvointiin. Mielestäni tunnusluvut ”oikaistu käytettävissä oleva tulo” ja ”todellinen kulutus”, joihin nämä erät sisältyvät, kuvaavat nykyisessä kansantalouden tilinpidossa paremmin taloudellista hyvinvointia kuin bruttokansantuote.

Saattaa myös olla järkevämpää käsitellä kestokulutushyödykkeiden – kuten autojen, kodinkoneiden ja huonekalujen – tuottamaa taloudellista hyvinvointia niiden käyttövuosille jaettuna jatkuvana kulutuksena sen sijaan, että näiden hyödykkeiden hankinta käsitellään kertakulutuksena kuten nykyään.

Ovatko laskentaerät yhteismitallisia?

Hyvinvointimittareihin liittyy monia sekä periaatteellisia että käytännöllisiä ongelmia. Monet lisättävistä tai vähennettävistä eristä ovat markkinattomia, niillä ei ole mitään yksiselitteistä hintaa. Joissakin tapauksissa tällainen sopiva, kaikkien hyväksymä hinta lienee melko helppo määrittellä. Esimerkiksi kotityön tapauksessa voidaan käyttää vaikkapa kotiaivustajan palkkaa.

Joissakin tapauksissa hinnan määrittely on vaikeaa. Miten arvotetaan luonnonvarojen käyttö, luonnonvaraisen metsän häviäminen tai saastumisen kustannukset? Erilaisilla perusteilla voidaan saada hyvin erilaisia tuloksia.

Vaikka nämäkin ongelmat jotenkin ratkaistaisiin, jää vielä kysymys: onko oikein vähentää luonnonvarojen kulumisen arvo, saastumisen kustannukset tai rikollisuuden kustannukset lähtöluvuisista, esimerkiksi kulutuksesta? Mitä lopputulos kuvaa?

Jos esimerkiksi kansantulosta vähennetään luonnonvarojen kulumisen raharvo, kuvaako erotus ”ekologisesti kestävä” kansantulo vai jotakin ihan muuta? Koska luonnonvarat eivät sisälly kansantuloon, on niiden arvon vähentäminen hyvin kyseenalaista. Jos tällaisia laskelmia halutaan tehdä, eikö viisaampaa olisi vähentää kansantulosta vain se osa, joka on aikaansaatu liiallisella luonnonvarojen kuluttamisella? Se on vähemmän kuin luonnonvarojen kulumisen koko arvo.

Jos kansantulosta vähennetään vastavasti vaikkapa mainonnan kustannukset, kuten ISEW:ssä, mitä sarja kuvaa? Joten-

kin ymmärrettävämpää olisi, jos kansantulosta vähennettäisiin se osa, joka koostuu mainontapalveluiden tuottamisesta. Se on pienempi kuin mainonnan kustannukset kokonaisuutena. Esimerkiksi ISEW-laskelmissaan Hoffren vähentää mainonnan kuluina Suomessa 1,4 miljardia euroa vuonna 2000. Samana vuonna mainonnan tuottama nettoarvonlisäys osana kansantuloa oli vain 0,3 miljardia euroa.

Samalla tavalla indikaattoreissa vähennetään kulutuksesta esimerkiksi liikenneonnettomuuksien, rikollisuuden ja saasteiden aiheuttamat kustannukset. Vähennetyksi tulee paljon sellaista, mikä ei kansantuloon tai kulutuksen arvoon sisälly ja lopputulos on absurdi. Omenista vähennetään appelsiineja. Vaikuttaa siltä, että indikaattoreiden kehittäjät lisäävät ja vähentävät sarjoja toisistaan miettimättä, ovatko ne yhteismitallisia.

Laskelmia voisi verrata vaikkapa siihen, että yritetään laskea Suomen bruttokansantuote ilman Nokian vähentämällä kansantuotteesta Nokian liikevaihto. Oikein olisi vähentää Nokian aikaansaama osuus kansantuotteesta, mikä on paljon vähemmän kuin sen liikevaihto.

Laskentamenetelmän heikkoudet näkyvät myös lopputuloksissa. Kun isoista luvuista vähennetään isoja lukuja, on tulos lähellä nolaa ja vuosittaiset vaihtelut suuria, sattumanvaraisia. Jos vähennettävät erät arvotettaisiin euromääräisesti hieman suuremmiksi tai niitä keksittäisiin lisää, olisi lopputulos helposti jopa negatiivinen.

Hyvinvointi vai taloudellinen hyvinvointi?

Indikaattoreista, esimerkiksi GPI-indeksistä, löytyy myös yksittäisiä eriä, joiden sisällyttäminen laskelmaan herättää kysymyksiä. Hyvinvointia lisää esimerkiksi korkeakoulutuksen arvo, mikä on luontevaa ottaa mukaan osana julkisia kulutusmenoja. Mutta miksi perus- ja ammattikoulutukseen käytetty raha ei ole myös mukana? Eikö se lisää hyvinvointia?

Toisaalta vapaa-ajan menettämisen arvo vähennetään indeksissä. Varmaan vapaa-ajan menettäminen vähentää useimpien ihmisten hyvinvointia, mutta

taloudellista hyvinvointia se lisää, koska työstä maksetaan korvaus. Pidempi työaika johtaa suurempaan taloudelliseen hyvinvointiin. Yhdysvaltain kansantulo henkeä kohti on selvästi suurempi kuin EU-maissa, mutta työtuntia kohti laskettuna ero ei ole kovin suuri.

Mielestäni on keinotekoista yrittää muuntaa menetetty vapaa-aika euroiksi. Vapaa-aika voi olla yksi hyvinvoinnin ulottuvuus ja tulot toinen, mutta ei niitä pidä sekoittaa toisiinsa.

Tuloerot vaikuttavat hyvinvointiin

Keskeinen osa vaihtoehtoindikaattoreiden laskentaa on pyrkimys ottaa tulonjako huomioon. Tämä on sinänsä oikein, mutta esimerkiksi ISEW:ssä se tehdään hyvin omituisesti niin, että tulonjako saa liian korostuneen aseman. Laskelmissa käytetään tulonjakoa kuvaavia kertoimia, joilla muunnetaan kulutuslukuja. Kertoimen arvo oli Suomessa 1960-luvulla lähellä ykköstä, mutta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa noin kaksi, koska tulonjako oli

silloin tasaisempi. Sitten kerroin taas pieneni niin, että tulonjako muunnettu kulutus oli vuonna 2000 pienempi kuin 1980-luvun alussa. Uskokoon ken tahtoo.

Tulonjako olisi kyllä mahdollista ottaa huomioon paljon luotettavammin ja melko helposti. Keskimääräisten tulojen sijaan voisi käyttää tulonjakotilastosta saatavaa mediaanituloa tai kulutuksen mediaanitietoja. Mediaani kuvaa väestön keskituloja ja -kulutusta paremmin kuin keskiarvo, koska suurituloiset eivät vääristä tunnuslukua ylöspäin. Tuloerojen kasvaessa mediaanin suhde keskiarvoon alenee, joten se ottaa tuloerot hyvin huomioon.

Myös ympäristö vaikuttaa hyvinvointiin

Arvostelullani en halua sanoa, etteivätkö indikaattoreissa lisättävät ja vähennettävät erät olisi tärkeitä ihmisen hyvinvoinnin ja useimmat niistä myös taloudellisen hyvinvoinnin kannalta. Mutta käytetyt mekaaniset laskutavat johtavat harhaan.

Mielestäni ei ole mahdollista pelkistää hyvin moniulotteisia ilmiöitä yhdek-

Omenista vähennetään appelsiineja.

si ainoaksi tunnusluvuksi, joka kertoisi hyvinvoinnin tai taloudellisen hyvinvoinnin ”todellisen” tason ja kehityksen. Parempi lähtökohta olisi tunnustaa, että moniulotteiset ilmiöt vaativat kuvaajikseen useita tunnuslukuja, joita pitää tarkastella erikseen eikä laskea yhteen.

En halua vähätellä myöskään saastumisen ja ympäristöongelmien aiheuttamia ”hyvinvointitappioita”. Mielestäni ympäristöongelmat ovat aivan tarpeeksi vakavia, jotta niitä tarkastellaan itsenäisesti yhtenä keskeisenä hyvinvoinnin ulottuvuutena. Siihen tarkoitukseen niitä ei tarvitse muuntaa rahamääräisiksi.

Ihmiskunnan on joka tapauksessa lähitulevaisuudessa sopeutettava tuotanto ja kulutus luonnon antamien reunaehtojen mukaisiksi. Uusiutuvien luonnonvarojen kulutus ei voi jatkuvasti ylittää niiden uusiutumiskykyä. Uusiutumattomien luonnonvarojen kulutusta on harkittava vielä tarkemmin eikä meillä ole varaa tuudittautua uskoon, että teknologian kehitys kyllä ratkaisee raaka-ainongelmat aikanaan.

Yleisesti myös tunnustetaan, että näiden vuosikymmenten ehkä vaikeimman ongelman, ilmaston liiallisen lämpenemisen, pysäyttäminen tai hidastaminen edellyttää kasvihuonepäästöjen radikaalia rajoittamista. Se taas tarkoittaa muun muassa fossiilisten polttoaineiden käytön tuntuva vähentämistä.

Näiden toimien seurauksena ihmiskunnan, tai ainakin niin sanottujen länsimaiden, kulutus varmasti vähenee monien hyödykkeiden osalta. Toisaalta on myös paljon sellaista tuotantoa ja kulutusta, joka voi kasvaa aiheuttamatta ympäristöongelmia. Nämä eri suuntiin vaikuttavat muutokset heijastuvat väistämättä taloudelliseen hyvinvointiin ja sen mittareihin. ■

Lähteet:

Hoffren: Hyvinvoinnin seuranta vaatii uusia mittareita, Tieto & trendit, marraskuu 2008.

Hoffren: Measuring the Eco-efficiency of Welfare Generation in a National Economy, The Case of Finland, Tilastokeskus Tutkimuksia 233, Helsinki 2001.

Daly and Cobb: For the Common Good, Beacon Press, Boston 1989.

Ritva Marin

Uhkaako lama Lapin matkailua?

Maailmanlaajuinen talouskriisi luo epävarmuutta matkailualalle. Erityisen kiinnostuneita matkailun lähivuosien kehityksestä ollaan Lapissa, jossa matkailu on tärkeä elinkeino.